

de nationalistische beweging in Nederlandsch-Indië. Dit werk, gebaseerd op hetzelfde materiaal, dat ten grondslag heeft gelegen aan de PPO's, ademt dan ook dezelfde geest. Het bestrijkt echter in hoofdzaak het aan het verschijnen van de PPO's voorafgaande decennium, terwijl de aandacht hier meer dan bij de politiek-politionele rapporten op de hoofdzaken gericht is. Zo vindt men hier uitvoerige verslagen van congressen van de Indonesische nationalisten en brede resume's van redevoeringen van mensen als Soekarno en Hatta. Blumbergers werk was al sinds jaren uitsluitend antiquarisch tegen hoge prijs verkrijgbaar, wat op zichzelf een aanwijzing is, dat deze heruitgave verantwoord is. Daarbij is deze nieuwe editie voorzien van nieuwe registers en van een korte levensschets van de loyale en uiterst precieze ambtenaar, die Petrus Blumberger was.

P. J. Drooglever

L. Blussé, *Tribuut aan China. Vier eeuwen Nederlands-Chinese betrekkingen* (Amsterdam: Cramwinckel, 1989, 196 blz., f39,50, ISBN 90 71894 07 X).

Wanneer er met het oog op een staatsbezoek in korte tijd een boek wordt geschreven over de betrekkingen tussen Nederland en het te bezoeken land dan is enige scepsis geboden. De auteur moet reeds goed in het onderwerp zijn ingevoerd en niet verplicht worden concessies te doen aan een beoogde verdieping van de goede betrekkingen. Voor *Tribuut aan China* werd hieraan voldaan. Blussé is de expert op het terrein van de Nederlands-Chinese betrekkingen en hij doet in zijn boek geen concessies. Hij vermeldt dat de Nederlanders pas in 1727 een handelsfactorij in Kanton mochten openen. De Portugezen zaten al vanaf het midden van de zestiende eeuw in Macao; Jezuïeten werden door de Chinezen gezien en behandeld als erudiete geleerden, de Nederlanders waren voor hen onbehouwen roodharige barbaren, soms zelfs zeerovers. In de zeventiende en achttiende eeuw waren de betrekkingen eerder een dialoog van misverstanden, dan hartelijke betrekkingen op voet van gelijkheid. China voelde zich toen superieur en eiste van de Nederlanders dat ze dit erkenden. Terwille van de handel deden zij dat. Het Chinese hof wilde geen handel, maar tribuut. De Chinese handelaren in de zuidelijke provincie Fujian wisten ondanks deze officiële politiek handel te drijven.

Tribuut aan China is een boeiend geschreven overzicht van betrekkingen tussen Nederlanders en Chinezen zowel in China, als in Indonesië en recentelijk ook in Nederland. Pas in 1863 kwamen er formele betrekkingen tussen het Koninkrijk der Nederlanden en China. Voordien was voor China belangrijker dan diplomatieke betrekkingen dat Chinezen, soms legaal soms illegaal, handel dreven met de VOC en dat zij naar Java, hoofdzakelijk Batavia, emigreerden om daar als kleine handelaren, bouwvakkers en grondwerkers, en als werkkrachten in de suiker geld te verdienen. Deze emigranten waren de centrale Chinese traditie dat China het middelpunt van de wereld was en eigenlijk niet verlaten mocht worden, ontrouw. Op grond van het *ius sanguinis* bleven zij evenwel tot China behoren. Zo beleefden zij dat ook.

China was belangrijk voor Nederland vanwege het handelsrijk van de VOC en in de negentiende eeuw de kolonie Nederlands-Indië. De wetenschappelijke ontdekking van China in de negentiende eeuw kwam voort uit de praktijk van het koloniaal bestuur. Zij begon in 1853 met een tolkenopleiding in Leiden, door vier studenten voortgezet met een verblijf in Amoy. Tolken ontwikkelden zich tot geleerden. Eén van hen, Gustaaf Schlegel, werd in 1875 hoogleraar Chinees te Leiden. Hij richtte zich nog op Zuid-China en Chinese emigratie naar

Zuidoost-Azië. J. J. L. Duyvendak, vanaf 1928 hoogleraar Chinees, verbreedde en moderniseerde het onderwijs en onderzoek in de sinologie.

Waren er in 1900 277.000 Chinezen op Java en nog eens 260.000 op Sumatra en Borneo, er zat slechts een enkele ondernemende Nederlander in China. Blussé geeft korte schetsen van deze middelaars en pioniers: missionarissen en zendelingen, de politieke zending Henk Sneevliet, organisator van revolutionaire socialistische vakbonden, de handelaar en ondernemer Van Walree. De laatste stond aan de wieg van de Java-China-Japan-lijn en de Nederlandsche maatschappij voor havenwerken. Nederlanders en baggeren was ook in China een begrip. De Chinezen in Indonesië moesten bij de soevereiniteitsoverdracht hun leven tussen drie werelden: Indonesië, China, Holland, reduceren tot één wereld. Er gingen er terug naar China; er bleven er in Indonesië; er trokken er naar Nederland.

Het uitroepen van de Volksrepubliek China in 1949 stelde de westelijke wereld in zoverre voor een probleem dat communistisch China Taiwan toen en nu de facto niet beheerste. Zo kende, wat Blussé een nieuw begin noemt, vele valse starts. Het gaat echter sinds 1984 steeds beter tussen China en Nederland. Blussé schrijft opgewekt: 'Een hoogtepunt was het staatsbezoek van koningin Beatrix en prins Claus aan China in het voorjaar van 1989' (178). Hier schiet de historicus Blussé door naar de toekomst. Immers, we weten nu dat dit bezoek niet doorging wegens interne spanningen in China. Als het overzicht van de Chinees-Nederlandse betrekkingen iets leert is dat dit: de interne ontwikkelingen in China bepalen de betrekkingen met het kleine Nederland. Stagnatie en verandering wisselen in China af. Nu is het stagnatie. Wanneer komt er weer verandering en wellicht toch een staatsbezoek?

Blussé schreef vanuit grondige kennis van China en de Chinezen in Indonesië, verdiept door verblijven ter plaatse, een boeiend boek voor het geïnteresseerde publiek. Een literatuuropgave wijst wie meer wil weten de weg. De afbeeldingen, waaronder minder bekende, ondersteunen de tekst. We mogen buitenlandse zaken dankbaar zijn dat het opdracht gaf dit boek te schrijven. Het draagt een steentje bij aan het vervullen van een van de plichten van historici: het doorgeven van het verleden aan de samenleving van nu.

H. K. s'Jacob

J. M. F. Fritschy, *De patriotten en de financiën van de Bataafse Republiek. Hollands krediet en de smalle marges voor een nieuw beleid (1795-1801)* (Dissertatie Leiden 1988, Hollandse historische reeks X; 's-Gravenhage; Stichting Hollandse historische reeks, 1988, 336 blz., f69,50, ISBN 90 72627 01 6).

Dit proefschrift is een mooi boek, met iconografische illustraties, met een boeiend citaat bij ieder hoofdstuk, met een galerij van 37 tabellen als resultaat van archi valisch speurwerk (bij voorbeeld gegevens van L. Dassevael, 1827). De lezer krijgt lijnen uitgezet naar de zestiende en naar de twintigste eeuw en wordt bij de hand genomen door samenvattingen en conclusies.

Fritschy's boek betuigt adhesie aan de opvatting van J. Schumpeter (11), dat in de financiële, fiscale geschiedschrijving de maatschappelijke en politieke vraagstukken en de internationale plaatsbepaling van een samenleving tesamen komen. Uitleg van financiële thematiek leent zich niet voor rhetorische beschrijving: de analytische en compacte stijl kwam ook ten goede aan de weergave van de voor de thematiek relevante, aan vele historici ontleende onderzoeksgegevens over de patriotten- en de Bataafse tijd.